

стративних рішень, применшення значення соціально-культурного змісту діяльності людини.

Саме гуманітарне знання дає можливість подолати технократичне й вузькопрофесійне мислення, виховує духовно багату особистість, зорієнтовану на загальнолюдські цінності, гуманістичні ідеали. Воно передбачає підвищення рівня загальної культури, освіти, розширення світогляду, розвиток здатності до самостійного мислення.

Що ж таке є гуманітаризація освіти? Це насамперед уведення в навчання і виховання елементів, що сприяють формуванню гуманітарної культури. Це передбачає приділення особливої уваги дисциплінам соціально-економічного циклу, філософії, етиці, релігієзнавству, культурі.

Під гуманізаційними процесами в системі освіти розуміють олюднення, привнесення гуманістичних тенденцій у викладання кожної навчальної дисципліни.

Гуманізація – це система поглядів, що визнає цінність людини як особистості, її право на свободу, розвиток і вияв своїх здібностей на засадах рівності, справедливості, людяності, як на бажану норму відносин між людьми.

Гуманізація – це високий рівень освіченості і духовної культури людини, коли за основу беруть загальнолюдські цінності, що ґрунтуються на свободі їх вибору. Саме гуманітарні знання допомагають людині визначитися в тому світі, до якого вона належить, зрозуміти себе і навколишнє середовище, осмислити власне буття і віднайти його сенс.

Мозгова Наталія Григорівна

доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Гончаренко Катерина Сергіївна

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

КОНФЛІКТ ДОСВІДУ В СУБ'ЄКТИВУВАННІ СМISЛУ

«Не допускай свою думку до такого шляху пошуку,
який вигадують невігласи, люди з двома головами.
Безпорадно розум їх блукає, і самі вони кружляють манівцями,
глухі та разом з тим сліпі. Безглуздий народ:
буття і небуття одним і тим же звуть,
але шлях всьому цьому є зворотній».

Парменід

Ще Парменід стверджував, що мислення як мета досягається винятково поєднанням думок логічним шляхом, а не немислимыми, безіменними,

неправдивими манівцями. Думки або досвід, на мапі яких слова не означають нічого певного, які не прожилися, а отже, і не стали міркуванням, не варті зовсім нічого. Античні мислителі (наприклад, Платон) дотримувалися думки, що досвід, який має справу лише з уявним та стає випадковим різноманіттям, не варто визнавати знанням і навіть початком знання про щось дійсне. Таку формулу ми можемо перенести на наше сьогодення з його різноманітними досвідами щодо війни. Можна побачити, що залежно від місця знаходження, міри причетності до ситуації відбувається і вияв суб'єктивного досвідного переживання, і дуже часто лише уявного: людина, яка не чула вибухів чи звуку сирен, не здатна зробити це «своїм». Тут слід зазначити, що сама природа визначення досвідного допускає цей принцип, оскільки за рахунок відмінності досвіду формується суб'єктивність: її сенс і полягає в можливості розходження. Суб'єктивність – це буття в становленні, що народжується та діє у світі за принципом відмінності, існує, розрізняючи, відрізняючи себе від будь-якого іншого досвіду. Б. Вальденфельс розглядає суб'єктивність через бінарну опозицію власного-чужого [1]. Природа суб'єктивності формується через відповідь, через відмінність, відмінність Я від сфери Чужого. Важливо підкреслити, що суб'єктивність виникає через поширення сфери впливу, не через підпорядкування чи оволодіння Чужим, але через виявлення відмінності, відмінності стосовно нього. Так, можна сказати, що коли війна кривавим шрамом розсікла тіло мирного життя, паралельно відбулося викристалізування Я та Чужого як двох світлів: за одним вандалізм, примара тисячолітньої ночі, загибель поневоленого людства, узаконене паломництво, за іншим - можливість вільного, гідного життя. І саме останнє стає можливим лише за умови вирізнення досвіду та суб'єктизації смислу щодо цієї події.

Уявімо собі солдата, який із перших днів війни потрапляє під обстріл, а надалі опиняється на лікарняному ліжку. Він не знає про Бучу, Ірпінь чи Гостомель, не знає, що частина його друзів загинула, його досвід сприйняття ситуації залишається на рівні до поранення. Товариш, який приходить його навідати, спілкуючись, поволі усвідомлює, що в його сприйнятті поки відсутні всі ті події, які сталися за останній час. І він не хоче цього порушувати. І не тому, що ця інформація може стати тяжким опіком на душі, покрити плівкою ненависті до всього жорстокого та антилюдського, а, можливо, саме тому, що він має право на свій досвід, інакший та відмінний. Так, з одного боку, можна застосувати етичний підхід та залишити у невідомості, однак з іншого, чи буде той досвід співмірним із реальними подіями, чимось дійсним? І чи взагалі буде мати вона всю ту палітру змістів та смислів, які несе за собою... війна?

І тут мова геть не про те, щоб інтегрувати чи інтегруватися та прийняти всю палітру жахів: власне не можна інтегрувати в чуже, як і навпаки. Адже, якщо перекласти це твердження мовою сучасної політичної практики, то «біженці та безхатьки у пошуках власної «нової» ідентичності ні-

коли не зможуть втратити спогади про життя на батьківщині відразу і стати псевдо-роботами-космополітами без чогось свого. Процес інтеграції, входження в нове (політичне) співтовариство передбачає копітку побудову цього «третього» як зв'язку власного та «інопланетного» досвіду» [1].

Тут мова йде радше про те, що увиразнює Жак Дерріда, звертаючи увагу на суб'єктивність як таку, що виникає внаслідок причетності, залучення до змісту [2]. Суб'єктивність не просто повторює чи відтворює смисл, вона бере участь у його звершенні, дозволяє йому статися та відбутися, реалізуватися. Отже, суб'єктивний досвід відіграє значну роль в процесі опредмечення та розпредмечення. Процес перетворення, утілення суб'єктивного складника на створюваний артефакт, предмет культури, історії чи політики можна вважати процесом набуття смислом предметності. Смисл полишає свою рідну стихію існування (суб'єктивність) та матеріалізується у знаках, текстах, артефактах, маніфестованих діях чи символічних жестах. І, власне, тут постає інший вимір існування смислів, їхнє «іншобуття» в будь-якій предметній формі. Розпредмечення означає зворотну операцію, реалізовану при осмисленні, інтерпретації суб'єктивності артефакту. Отож, процес породження соціального змісту та значення невіддільний від процесу суб'єктивізації, або становлення суб'єктивності.

Суб'єктивність як умова розуміння та затвердження смислу дає можливість звернутися до того, як смисл стає присутнім у структурі суб'єктивного досвіду (а він завжди буде суб'єктивним). Специфіка смислу полягає в тому, що він потребує свого актуального повторення: смисл не може бути представлений як якість наявне суще (річ, предмет, явище), смисл здійснюється, повторюючись. Тому, будучи виявленим, він одразу вимагає свого повторення, за яким стоїть розрізнення (за дельзовівською методологічною термінологією). Саме через повторення зміст включається до структури суб'єктивного. Відштовхуючись від цього, можна розрізнити дві основні форми повторення. У першому випадку – заради самозвершення, набуття стійких форм ідентичності. У другому випадку повторення спрямоване на чисте встановлення зв'язків з іншими. Суб'єктивність повторює, відтворює смисл, щоби звернутись, відкритися Іншому. Так подія смислу організовує спільний світ, світ інтерсуб'єктивних відносин та зв'язків. Саме цей спільно-світ буде організовувати та врівноважувати відмінні досвіди, бути притлумлювати їх конфліктність, загладжувати уявність чи посилювати відчуття «нерва» (якщо це є потрібним).

Досвід повторення може бути розкритий на прикладі феномену свідчення. Свідчення, що постає як форма практичного пред'явлення смислу, що реалізується через зусилля, енергію самої суб'єктивності. Зміст досвіду свідчення пов'язаний із повторенням смислу, з його актуальним відтворенням, у дослідженні свідчення постає як особистісна форма утвердження смислу, поштовху до зародження нового світу.

Список використаних джерел

1. Zarko Paic (2018). What does it mean to be an alien? Bernhard Waldenfels and politics of responsive interculturalism. *Filozofija i Društvo* 29(3):355-376.
2. Jacques Derrida (1981). *Éloge de la philosophie, Libération* // Режим доступу: <https://acireph.org/Files/Other/Archives/HTML/Eloge%20de%20la%20philosophie.html>

Головіна Наталя Ігорівна

кандидат філософських наук, доцент, завідувачка кафедри філософії Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

ЕТИКА ВІЙНИ: МОРАЛЬНІ ДИЛЕМИ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ

В умовах військової агресії РФ щодо України не доводиться обґрунтовувати актуальність моральних проблем війни. Ці моральні проблеми має вирішувати етика війни як один із розділів прикладної етики, який сформувався у західній етиці, а у нашій країні практично не розвивається. Водночас його слід визнати одним із найактуальніших, адже причини воєн потрібно шукати не тільки в політичних або соціальних чинниках, а й в моральному вимірі нашого життя.

Метою етики війни як прикладної етичної дисципліни є розроблення, наскільки це можливо, єдино правильної поведінки людини і суспільства в цілому на війні та під час війни. При цьому прикладна етика війни не є професійною військовою етикою. Остання встановлює норми відносин військовослужбовців між собою та ставлення до своїх обов'язків, визначає кодекси офіцерської та солдатської честі. До компетенції прикладної етики війни належать не всі моральні проблеми війни, а їх особливі різновиди, для яких історично сформована назва «моральні дилеми». Як відомо, дилеми - це такі проблеми, які не мають простого та однозначного рішення, в яких містяться суперечності, що не піддаються формальному аналізу. Такими є так звані «основні моральні проблеми війни»: чи може бути війна визнана справедливою (праведною, моральною, священною) і за яких умов; які мають бути засоби ведення справедливої війни; які моральні якості повинен мати воїн; який моральний сенс існування війська взагалі? Етика війни намагається вирішити й пов'язану із вирішенням основних проблем головну моральну дилему: за яких умов людина має моральне право і навіть моральний обов'язок вбити іншу людину?

Спроби етичного унормування війни привели до виникнення теорій реалізму, мілітаризму, пацифізму та доктрини справедливої війни. Реалізм, який був панівною нормативною доктриною війни до 1960-х років, стверджує, що війна є необхідним і природним станом людства. Там,